

יום הכפורים לא בעיזא תשובה עמו, אלא הוא מכפר בפני עצמו.

שנינו במשנה: תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה.

והוינן בה: השתא על עבירת "לא תעשה" תשובה מכפרת. על ביטול מצות עשה — מיבעיא, וכי צריך לומר שהיא מכפרת עליה?!

אמר רב יהודה, הכי קאמר: תשובה מכפרת על עשה, ועל לא תעשה שניתק לעשה, שאין לוקים עליו, ואינו חמור ממצות עשה, ולכן נכתבו שניהם.

ופרכינן: לדבריך, וכי על לא תעשה גמור שאינו ניתק לעשה, ולוקים עליו, לא מכפרת תשובה בלבד?

ורמיננהו מהא דתניא: אלו הן המצות הקלות שתשובה בלבד מכפרת עליהן?

מצוות עשה ולא תעשה!

חזין מהלאו החמור של [שמות כ] שבועת א-19 שקר, "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא".

וקא סלקא דעתין שאין תשובה מועילה ללאו זה משום חומרתו, שאמר בו הכתוב "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא".

ומשנינן: כונת התנא היא לומר שהתשובה מכפרת רק על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה, ובאומרו חזן מלא תשא, כוונתו ללאו של לא תשא ולכל לאו גמור, שאינו ניתק לעשה, ולוקים עליו, דדמי ליה.

תא שמע, דלא כרב יהודה:

ומשנינן: הנך, חטאת ואשם ודאי, מכפרי כפרה גמורה.

אבל אשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה, אלא הוא בא להגן מהיסורים אם חטא עד שיתברר חטאו בודאי ויביא קרבן חטאת.

אי נמי: הנך, חטאת ואשם ודאי, אין דבר אחר שמכפר כפרתו. אך אשם תלוי — יש גם דבר אחר המכפר כפרתו.

דתנן: חייבי חטאות ואשמות ודאין, על אף שעבר עליהן יום הכפורים — חייבין להביאן.

אבל חייבי אשמות תלויין שעבר עליהן יום הכפורים — פטורין מלהביאם, היות ויום הכפורים בא במקומן.

שנינו במשנה: מיתה ויום הכפורים מכפריין עם התשובה.

ומדייקת הגמרא: עם התשובה — אין, רק יחד עמה הם מכפרים. אבל בפני עצמן — לא מכפרים.

נימא מתניתין דלא כרבי היא.

דתניא, רבי אומר: על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה, יום הכפורים מכפר.

חזין מהפורק עול, והמוגלה פנים בתורה, שדורשה לגנאי, והמיפר ברית בשר, שמבטל מצות מילה, שרק אם עשה תשובה — יום הכפורים מכפר לו. ואם לא עשה תשובה — אין יום הכפורים מכפר.

ומשנינן: אפילו תימא משנתנו היא לפי רבי ניחא.

כי אמנם תשובה בעיזא יום הכפורים. אבל

לאוין שלוקים עליהם — במחלוקת תנאי היא שנויה.

דתניא בכרייתא אחרת, שאין חייבי לאוין מתכפרים בתשובה בלבד:

על מה תשובה מכפרת — על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה.

ועל מה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר — על כריתות ועל מיתות בית דין, ועל לא תעשה גמור.

אמר מר בכרייתא הקודמת: תשובה בלבד מכפרת לפי שנאמר בחורב "ונקה".

והוינן בה: מנא לן ש"ונקה" משמעותו כפרה בתשובה?

ומשנינן: מהא דתניא, רבי אלעזר אומר: אי אפשר לומר "נקח" בלבד, לפי שכבר נאמר "לא ינקח".

ואי אפשר לומר "לא ינקח" בלבד, לפי שכבר נאמר "נקח".

הא כיצד?

מנקה הוא לשבין, ואינו מנקה לשאינן שבין.

ומביאה עתה הגמרא ברייתא העוסקת בעיקרי התשובה:

שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי: האם שמעת את ארבעה חלוקי כפרה, שהיה רבי ישמעאל דורש?

אמר לו: שלשה הן, ותשובה — עם כל אחד ואחד.

א. עבר על עשה, ושב — אינו זז משם עד

מהא דתניא: רבי יהודה אומר: כל לאו שהוא קל, משום שהוא בדרגת חומרה מ"לא תשא" ולמטה — תשובה מכפרת עליו.

וכל לאו חמור, שדרגת חומרתו היא מ"לא תשא" ולמעלה — תשובה רק תולה להגן עליו מן היסורים, ויום הכפורים מכפר.

והניחה הגמרא שכל הלאוים הרגילים שלא נאמרה בהם החומרה של "לא ינקח ה'", הם נכללים בלאוים הקלים, שתשובה לבדה מכפרת עליהם, ודלא כרב יהודה.

ומשנינן: כונתו של רבי יהודה בכרייתא היא לומר שהלאו של לא תשא, שיש בו מלקות, וכל לאו דרמי ליה בכך שיש בו מלקות אינם מתכפרים בתשובה בלבד, וכדברי רב יהודה.

תא שמע רביה אחרת נגד רב יהודה:

דתניא: לפי שנאמר בעליית משה רבינו להר חורב כפרה של תשובה בלבד, דכתיב בשלש עשרה המידות שנאמרו למשה בהר חורב "ונקה" משמעותו כפרה על ידי תשובה בלבד.

יכול אף הלאו "לא תשא" נכלל עמהן, שהוא מתכפר בתשובה בלבד?

תלמוד לומר בו: "לא ינקח".

יכול אף שאר חייבי לאוין בן?

תלמוד לומר "כי לא ינקח ה' את אשר ישא את שמו לשוא".

למי שנושא את שמו לשוא הוא דאינו מנקה בתשובה בלבד. אבל מנקה הוא בתשובה בלבד לשאר חייבי לאוין?

ואמרינן: האם תשובה מכפרת על חייבי

שמוחלין לו.

שנאמר [ירמיהו ג] "שובו בנים שובכים". ולאחר מכן כתיב מיד "ארפא משובותם". ומסתבר שהפסוק הזה בא על מצות עשה, שהן הקלות ביותר.

ב. עבר על לא תעשה ועשה תשובה — תשובה תולה, ויום הכפורים מכפר.

שנאמר [ויקרא טז] "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם". ומכאן למדנו שיש עבירות יותר חמורות, שטעונות כפרת יום הכיפורים, ומסתבר שהן הלאוים, החמורים ממצות עשה.

ג. עבר על בריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה — תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין.

שנאמר [תהלים פט] "ופקדתי בשבט פשעם, ובנגעים עונם".

אבל מי שיש חילול השם בידו, שחוטא ומחטיא את הרבים — אין לו [לה] כח בתשובה לתלות לו, ולא ביום הכפורים לכפר לו, ולא ביסורין למרק, לנקותו.

אלא, כולן ביחד תולין, ורק המיתה ממרקת, מנקה.

שנאמר [ישעיהו כב] "ונגלה באזני ה' צבאות: אם יכפר העון הזה של חילול ה' לכם — עד תמתון". ולמדנו מכאן שיש עבירה חמורה שאינה מתכפרת אלא במיתה, ומסתבר שהיא אמורה על חילול ה' שהיא העבירה החמורה ביותר.

ומבאר הגמרא: היכי דמי חילול השם?

אמר רב: כגון אנא, אי שקילנא בישראל מטבחה אם אני לוקח בשר מהקצב ולא יחיבנא דמי ואיני משלם לו לאלתר מיד, שאם אני מתאחר הוא סבור שאני גולן ובא לזלזל באיסור גזל, וזו היא עבירת חילול ה', שלומדים ממנו לחטוא.

אמר אבוי: לא שנו שתשלום מאוחר לקצב הוא חילול ה' אלא באתרא במקום דלא תבעי, שאין נוהג הטבח ללכת ולגבות את הקפותיו, אלא כל אחד מביא לו בעצמו.

אבל באתרא דתבעי, שנוהג הקצב לבוא ולתבוע את הקפותיו — לית לן בה, אין לנו לחשוש לחילול ה' שהרי כך היא הדרך באותו מקום.

אמר רבינא: ובמקום שלי, הנקרא מתא מחסיא — אתרא דתבעי הוא.

אבוי כדשקיל כשהיה קונה בישראל מתרי שותפי שהיה שייך לשני שותפים, יחיב זוזא להאי זוזא להאי, ולא היה נותן שני זוזים לשותף אחד, כדי שלא יחדדנו השני שלא שילם.

והדר, ולאחר מכן, מקרב להו מזמן אותם גבי הדדי ביחד, ועביד חושבנא.

רבי יוחנן אמר: היכי דמי חילול ה'?

כגון אנא, דמסגנא כשאני מהלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. וילמדו ממני להבטל מלימוד התורה ומהנחת תפילין.

יצחק, דבי רבי ינאי, אמר: חילול ה' הוא אצל כל אדם שחביריו מתביישין ממנו מחמת שמועתו, שם רע היוצא עליו.

היכי דמי?

אמר רב נחמן: כגון דקא אמרי אינשי עליו: שרא ליה ימחול לו מריה ה' לפלניא על מעשיו הרעים.

אבי אמר: כדתניא: "ואהבת את ה' אלהיך".

שיהא שם שמים מתאהב על ירך.

שיהא אדם קורא במקרא, ושונה במשנה, ומשמש תלמידי חכמים. ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות.

ואז, מה הבריות אומרות עליו?

אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה.

אוי להם לבריות שלא למדו תורה.

כי פלוני שלמדו תורה — ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכתוב אומר [ישעיהו מט] "ויאמר לי: עבדי אתה, ישראל אשר בכך אתפאר".

אבל מי שקורא ושונה, ומשמש תלמידי חכמים, ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות.

מה הבריות אומרות עליו — אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה.

פלוני שלמד תורה — ראו כמה מקולקלן מעשיו וכמה מבוערין דרכיו!

ועליו הכתוב אומר: [יחזקאל לז] "ויחללו את שם קדשי, באמר להם עליהם הגויים: עם ה' אלה, ומארצו יצאו, ולא יכול ה' להצילם מגלות".

אמר רבי חמא ברבי חנינא: גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם.

שנאמר [הושע יד] "ארפא משובתם, אהבם נדבה".

רבי חמא ברבי חנינא רמי שני פסוקים שנראים לכאורה כסותרים:

כתיב "שובו בנים שובבים", ומשמע שכאשר תעשו תשובה ייחשב לכם כאילו דמעיקרא, בשעת החטא, שובבים אתם הייתם, וכאילו לא חטאתם, שאין זו אלא שובבות.

ומאידיך כתיב "ארפא משובתיכם", דמשמע שרק מכאן ואילך הם נרפאים, אבל עדיין יש רישום של החטאים שנעשו מקודם ולא נמחקו כלא היו.

ומשנינן: לא קשיא. כאן שנמחקים מעיקרא, כששבים מאהבה.

כאן שנמחקים רק מכאן ולהבא, כששבים מיראה.

רב יהודה רמי:

כתיב [ירמיהו ג] "שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם". שהם קרויים בנים לה'.

ומאידיך כתיב [ירמיהו ג]: "כי אנכי בעלתי בכם, ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה". שהוא לשון בעלות על עבדים.

לא קשיא.

כאן — כאשר שבים מאהבה או מיראה.

כאן — כאשר שבים על ידי יסורין.

אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמנעת עד כסא הכבוד.

שנאמר [הושע יד] "שובה ישראל עד ה' אלהיך".

19-ב אמר רבי יוחנן: גדולה תשובה, שדוחה, כביכול, את לא תעשה שבתורה!

שהרי נמשלה כנסת ישראל לרעייתו של הקב"ה. ולאחר ששילחה הקב"ה, ובגדה בו, והיא רוצה לחזור אליו על ידי תשובה — דוחה כח התשובה את הלאו בתורה, האמור בבעל המגרש את אשתו ונשאה לאיש אחר:

"לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הוטמאה".

שנאמר [ירמיהו ג] "לאמר: הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו, והיתה לאיש אחר. הישוב אליה עוד?"

הלא חנוף תחנף תאשם הארץ החיא שיעשו בה מעשים שכאלה!

ואילו את — זנית עם רעים רבים.

ובכל זאת את יכולה שוב אלי — נאם ה'".

אמר רבי יונתן: גדולה תשובה שמביאה את הנאולה.

שנאמר [ישעיהו נט], "ובא לציון גואל, ולשבי פשע ביעקב".

מה טעם "ובא לציון גואל" — משום דיש שבי פשע ביעקב.

אמר ריש לקיש: גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות.

שנאמר [הושע יד] "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך".

הא "עון" מזיד הוא, ולאחר התשובה קא קרי ליה "מכשול" [כי כשלת] שהוא לשון שגגה, שנכשל בלא כונה.

ופרכינן: איני! והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות.

שנאמר [יחזקאל לג] "ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם — הוא יהיה" מכח כל מה שעשה, אפילו מכח העבירות, שנהפכו לו לזכויות.

ומשנינן: לא קשיא:

כאן — בשב מאהבה, שנהפכים לו לזכויות.

כאן — בשב מיראה, שנהפכים לו רק לשגגות.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: גדולה תשובה, שמארכת שנותיו של אדם.

שנאמר [יחזקאל יח] "ובשוב רשע מרשעתו — חיו יהיה".

אמר רבי יצחק, אמרי במערבא בארץ ישראל משמיה דרבה בר מרי: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם.

מדת בשר ודם, אדם שמקניט את חברו בדברים — ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו.

וגם אם תאמר שמתפייס הימנו — ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים, אלא צריך לפצותו.